

בענין מחלוקת הראשונים אם חוזר אם אמר האל הקדוש בעשי"ת

אליעזר דיינה, ediena@torontotorah.com

יש לגנוז דף מקורות זו לאחר ההשתמשות בו מפני שיש בו שמות של הקב"ה שאסור למחקם.

א. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקפב סעיף א

בעשרת ימי תשובה אומר: "המלך הקדוש", "המלך המשפט". ואם טעה או שהוא מסופק, אם הוא ב"המלך הקדוש" – חוזר לראש. ואם הוא ב"המלך המשפט", אם נזכר קודם שעקר רגליו, חוזר לברכת "השיבה", ואומר משם ואילך על הסדר. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו (עיין לעיל סוף סימן קי"ז), חוזר לראש (ועיין לעיל סימן קי"ח):

ב. טור אורח חיים סימן תקפב

ערכית נכנסין לבית הכנסת, וקורין קריאת שמע בכרכותיה, וחותרין "ופרוס", ומתפללין שבע ברכות, ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע, כמו בשאר המועדות, אלא שחותרין בשלישי "המלך הקדוש", כדאיתא בפרק קמא דברכות, אמר ר' חייא סבא משמיה דרב: כל השנה מתפללין "האל הקדוש", "מלך אוהב צדקה ומשפט", חוץ מ'ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים שאומרים "המלך הקדוש", "המלך המשפט". ר"א אומר: עשרת ימי תשובה, אם אמר "האל הקדוש", "מלך אוהב צדקה ומשפט", יצא. ואסיקנא: מאי הוי עלה? רב יוסף אמר: "האל הקדוש", "מלך אוהב צדקה ומשפט"; רבה אמר: "המלך הקדוש", "המלך המשפט". ובדיעבד פליגי, מדאמר ר"א: יצא, מכלל דלרבה אפילו בדיעבד לא יצא. והלכתא כרבה, הלכך לא יצא וצריך לחזור. הילכך ב"האל הקדוש" אם טעה בו חוזר לראש, כדלעיל, דג' ראשונות חשובות כאחד. ואם טעה ב"המלך המשפט", אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת "השיבה" ואומר משם ואילך על הסדר, למאי דפרישית לעיל גבי אמצעות אין להם סדר; ואם לא נזכר עד שעקר רגליו, חוזר לראש. ואבי"ה כתב דלא פליגי אלא לכתחילה, אבל בדיעבד לכולי עלמא אינו חוזר, וכן כתב הראב"ד. והרמב"ם ורי"ף כתב שחוזר, ולזה הסכים אדוני אבי ז"ל.

ג. תוספות מסכת ברכות דף יב עמוד ב

והלכתא כותיה דרבה - דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר מחזירין אותו. וכן זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים מחזירים אותו אם לא אמר. דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו יוצא ידי חובתו וכך פסק רבינו יהודה אם ספק לו אם אמר אם לא אמר מחזירים אותו כדאיתא בירושלמי דתענית פ"ק היה מתפלל ואינו יודע אם הזכיר טל ומטר ואם לאו כל שלשים יום בחזקת שלא למוד. פירוש שלא אמר אלא כמו שהוא למוד עד עתה שלא אמר כן. אחר כן בחזקת שהזכיר והוא הדין לכל הדברים שצריך להזכיר כך הדין. ואם כן בעשרת ימי תשובה דליכא שלשים יום צריך לחזור. ור"ח כתב דאין מחזירין אותו מכל אותן דברים דלא פסק בספר בפירוש והביא ראיה לדבריו.

ד. רי"ף מסכת ברכות דף ו עמוד ב – ז עמוד א

ואמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרב כל השנה כולה מתפלל אדם האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שהוא מתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ר"א אומר אפילו עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא שנא' ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה וגו' מאי הוי עלה ואסיקנא והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט ומדאסיקנא הכי שמע מינה דליתא לדרבי אלעזר דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא אלא לא יצא וכיון שלא יצא צריך לחזור וכן הלכתא:

ה. המאור הקטן מסכת ברכות דף ו עמוד ב

מאי הוי עלה רב יוסף אמר האל הקדוש והאל המשפט ורבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה למעבד הכי לכתחלה ואי שני לא מהדרי' ליה דלית לן ראייה מהכא לאהדורי ודאמר רבה בר בר חנה משמיה דרב שמתפלל אדם המלך הקדוש והמלך המשפט בעשרה ימים שבין ר"ה ליום הכיפורים לכתחלה קאמר שמתפלל כך ור' אלעזר אומר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא בדיעבד קאמר ולא פליגי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא.

ו. רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף ו עמוד ב – ז עמוד א

ואסיקנא והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט אין לפרש דר' אלעזר היה אומר דלכתחלה לא יצא אלא בדיעבד דאם איתא דרבה ור' אלעזר בהאי פליגי דרבה ס"ל בין לכתחלה בין בדיעבד צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט ור' אלעזר ס"ל דלכתחלה צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט אבל בדיעבד אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא א"כ לא היה לו לומר במסקנא לשון והלכתא המלך הקדוש והמלך המשפט דלשון והלכתא ר"ל שכך יש לו לומר ולא בענין אחר וכיון דבין רבה ובין ר"א תרווייהו ס"ל לכתחלה צריך שיאמר המלך הקדוש והמלך המשפט מה הוצרך לומר אח"כ והלכתא (צ"ל) המלך המשפט והמלך הקדוש דפשיטא הוא זה לדברי הכל ומה בא להשמיענו ולפסוק הלכה במה שלא נחלקו וכי תימא משום דבדיעבד נקטי' דאתא לאשמעינן דאפילו בדיעבד לא יצא ודלא כרבי אלעזר שהיה אומר דבדיעבד יצא א"כ לא הל"ל זה הלשון אלא והלכתא אם אמר האל הקדוש והאל המשפט לא יצא ומדקאמר ליה בהאי לישנא משמע דמעקרא רבה ורבי אלעזר אפילו לכתחלה נחלקו דרבה היה אומר בין לכתחלה בין בדיעבד צריך שיאמר לעולם המלך הקדוש והמלך המשפט ורבי אלעזר אומר שאפי'

לכתחלה אם ירצה יכול לומר האל הקדוש והאל המשפט ומאי דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא ר"ל שאם ירצה יאמר המלך הקדוש ואם ירצה יאמר האל הקדוש ואפילו לכתחלה אינו תלוי אלא ברצונו ולפיכך פסק התלמוד כרבה ואמר והלכתא המלך הקדוש כלומר אין לו לומר בשום ענין אלא המלך הקדוש והמלך המשפט וא"ת מנא לן דרבה ס"ל דביעבד לא יצא דע"כ לא שמעי' דאמר אלא שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט ואפשר שסובר שכך צריך לומר לכתחלה אבל בדיעבד יצא והיכי פסק תלמודא אליבא דידיה דלעולם לא יצא כלל י"ל שמתוך דברי ר"א שאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא שמעינן דרבה ס"ל דלא יצא אפי' בדיעבד דכיון דר"א ס"ל דאפי' לכתחלה אם ירצה יכול לומר האל הקדוש והאל המשפט לא היה לו לומר לשון יצא דמשמע דיעבד דוקא אלא ודאי משום דשמע ליה לרבה דאמר לא יצא ואפילו דיעבד נקט ר' אלעזר יצא ומש"ה פסק תלמודא אליבא דידיה דלעולם צ"ל המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לאו לא יצא ואפי' דיעבד והיינו דכתב הרי"ף ז"ל ומדאסיקנא הכי שמעינן ליה דליתא לדרכי אלעזר דאמר אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא אלא לא יצא וצריך לחזור דמשמע דס"ל דרבה ואפי' בדיעבד היה אומר דלא יצא כדכתבין ורבני צרפת ז"ל חולקין על זה הפסק ואומרים דאם אמר בדיעבד האל הקדוש והאל המשפט יצא משום דס"ל דפלוגתא דרבה ורבי אלעזר הוו בהכי דרבי אלעזר סבר דאפי' לכתחלה יכול לומר האל הקדוש אם ירצה כדכתבין ורבה ס"ל דלכתחלה צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט אבל בדיעבד אם אמר האל הקדוש והאל המשפט יצא ונמצא שכשפסק התלמוד אליבא דרבה לא פסק אלא לענין לכתחלה בלבד אבל בדיעבד יצא והוצרכו לפרש כן משום דלא שמעינן ליה לרבה דאמר דלא יצא בדיעבד ואין זה נראה דמדברי ר' אלעזר שאמר יצא שמעינן לרבה שהיה אומר דאפי' דיעבד לא יצא כדכתב' לעיל הלכך בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ אם לא אמר המלך הקדוש והמלך המשפט צריך לחזור:

ז. כתוב שם לראב"ד מסכת ברכות דף ו עמוד ב

אמר אברהם: אין חילוקין] בגמרא שלנו. אבל מדאמר ר' אלעזר בהא - ל המשפט יצא מכלל דרב סבירא ליה לא יצא, ורבה רב יוסף הסכימו על דעתיה דרב, הלכך אם אמר הא - ל לא יצא, ואין לנו לומר לא פליגי אלא א"כ פירשו בגמרא. ועוד אי לאו פלוגתא היא למה ליה למימר מאי הוי עלה, (ואין נראין דבריו) [וכל דבריו רוח שקר].

ח. בית חדש אורח חיים תקפב אות ב

ואבי עזרי וכו' כתב דלא פליגי אלא לכתחלה וכו' ונראה דס"ל דכיון דאין מפורש בתלמוד דמחזירין יש לנו לתפוס הכלל דתניא בפ' במה מדליקין כל ימים שאין בהן קרבן מוסף טעה ולא הזכיר א"צ להחזיר פירוש כל דבר שהזכרתו מדרבנן א"צ לחזור דמה שיש בו קרבן מוסף הזכרתו מן התורה היא ואע"פ דהזכרה דמשיב הרוח נמי מדרבנן היא וצריך לחזור אם טעה התם פסק התלמוד בפירוש דצריך לחזור והא דקאמ' יצא לא מכרעה דביעבד פליגי דאיכא לפרש דה"ק הבא לימלך א"ל שיצא בהאל כמו בהמלך אבל לרב עדיף המלך ומיהו אף לרב אין צריך לחזור בדיעבד וכך פ"י המרדכי לדעת ראבי"ה וכן בריש פ' הקורא את המגילה עומד או יושב יצא פ"י הר"ן דיצא אפי' לכתחלה קאמר ועי"ל סימן תר"צ והכי נמי משמע מדלא שמעינן ליה לרבה דקאמר בפירוש דביעבד לא יצא ועיין במ"ש ה"ר יונה בפ"ק דברכו'...

ט. רמב"ם וראב"ד הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק י הלכה יג

עשרה ימים שמראש השנה עד יום הכפורים טעה וחתם בהם בברכה שלישית האל הקדוש נ חוזר לראש, טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט חוזר לתחלת הברכה וחתם בה המלך המשפט ומתפלל והולך על הסדר, ואם לא נזכר אלא עד שהשלים כל תפלתו חוזר לראש, אחד יחיד ואחד שליח ציבור. +/הזגת הראב"ד/ עשרה ימים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל א"א/ יש מי שאומר שאינו חוזר לראש ומ"ש בגמרא לא יצא לומר שלא יצא ידי חובת ברכה כתקנה ומצאנו בענין ק"ש שאמרו הקורא עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא מפני שאנשי משמר מקדימין והדבר ידוע שהיו קורין אחר עמוד השחר ובשעת הדחק אדם יוצא בה ומאי לא יצא דקאמרינן אלא שלא יצא כתקנה וגם זה כמו זה עכ"ל. +

י. צל"ח מסכת ברכות דף יב עמוד ב

שם מאי הוה עלה אמר רב יוסף וכו'. לפי מה שפירשתי לעיל גירסת הרא"ש, קשה למה הביא בדברי רב יוסף ורבה כל האריכות הזה, ולא ה"ל רק למימר רב יוסף אמר יצא רבה אמר לא יצא. בשלמא לגירסא שלפנינו דלא הוזכר בדברי ר' אלעזר מברכת השיבה כלל, וא"כ אי הוה אמר רב יוסף אמר יצא הוה אמינא דג"כ קאי רק אברכת האל הקדוש, ומטעמיה דר' אלעזר דכתב ויגבה וגו', אבל בברכת השיבה אם מסיים מלך אוהב צדקה ומשפט לא יצא, דאוהב משמע שאוהב מי שאוהב משפט וצדקה אבל לא שהוא עצמו עושה משפט, כמבואר בדברי הפוסקים דס"ל דגם אם אמר מלך אוהב וכו' צריך לחזור, וא"כ אפשר דגם ר' אלעזר ס"ל כן. ולכן הוצרך רב יוסף לפרש דבריו האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, דגם בברכת השיבה אין צריך לחזור. אבל לגירסת הרא"ש דגם פלוגתא דר' אלעזר על רב הוא בתרווייהו, קשה כנ"ל. וצ"ל דרב יוסף דאמר האל הקדוש ומלך אוהב וכו', אפילו לכתחלה קאמר, ופליגי אדרב ועל ר' אלעזר. ולפ"ז נוכל לומר דרבה דקאמר המלך הקדוש והמלך המשפט, היינו לכתחלה אבל בדיעבד לא איתברר לן דעת רבה. ולפ"ז קשה לבסוף דמסיק הלכתא כרבה, טפי הוה ליה לבעל הש"ס לסיים והלכתא כרב, ואז הוה ידעינן דאפי' בדיעבד אינו יוצא, דרב ודאי אפי' בדיעבד אינו יוצא ס"ל, דאל"כ במאי פליגי עלה דר' אלעזר, משא"כ עתה דפסק הלכתא כרבה, יש לפרשו דהיינו לכתחלה. אלא ודאי דבאמת לא הכריע הש"ס רק לענין לכתחלה. ואולי היינו טעמייהו של רבני צרפת הביאום רבינו יונה [ז' ע"א מדפי הרי"ף] שס"ל דהך והלכתא כרבה היינו רק לענין לכתחלה אבל בדיעבד יצא. ואמנם דברי הרא"ש קשיין, דהרי איהו מסיק דהך והלכתא כרבה היינו אפי' לענין דיעבד דרבה כרב ס"ל.

יא. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ראש השנה פרק ד הלכה ו

ר' יעקב בר אחא ר"ז חנין בר בא בשם רב צ"ל האל הקדוש ר' בא בשם אבא בר רב חונה צ"ל האל הקדוש ומרבה לסלוח.

יב. קרבן העדה מסכת ראש השנה פרק ד הלכה ו

צ"ל. בר"ה בקדושת השם האל הקדוש ולא המלך הקדוש: האל הקדוש ומרבה לסלוח. שיום סליחה נמי הוא שצדיקים נכתבים לאלתר לחיים: